

A: Nekrologer

Gunnar Bech

Gunnar Bech

23. marts 1920-17. januar 1981

Gunnar Bech blev født i Græse i Nordsjælland, hvor hans far Anders N. Bech, var førstelærer. Han var den yngste i en stor børneflokk; hans mor, Margrethe f. Sørensen, blev enke, da Gunnar kun var otte år. Den højt begavede dreng kom i gymnasiet på Frederiksberg Statsskole, hvor han bl.a. mødte den senere professor i tysk i Århus, Heinrich Bach, som fik en betydelig indflydelse på ham. I 1939 blev Bech nysproglig student og begyndte at studere germansk filologi ved Københavns universitet. Allerede i 1942 fik han universitetets guldmedalje for afhandlingen *Das semantische System der deutschen Modalverba*, der blev publiceret i 1949 i *Travaux du Cercle Linguistique de Copenhague*. I 1945 blev han mag.art. i germansk filologi og blev knyttet til universitetet som undervisnings-assistent. Efter et studieophold i Praha 1946-47 blev han universitetsadjunkt i 1949. Studieopholdet gav ham ikke blot lejlighed til at sætte sig ind i den berømte Pragskoles arbejdsmetoder og lingvistiske synspunkter. Han fik også mulighed for at få et godt praktisk kendskab til tjekkisk, og dette var en af forudsætningerne for hans disputats i 1951, *Zur syntax des tschechischen konjunktivs mit einem anhang über den russischen konjunktiv*, der ligeledes udkom i TCLC. I 1956 blev han professor i tysk sprog, men forlod dette professorat for i perioden 1966-68 at virke som professor i almen og sammenlignende sprogvidenskab. I sine sidste år ved Københavns universitet vendte han dog tilbage til professoratet i tysk. I 1972 gjorde hans fremadskridende sygdom det nødvendigt for ham at tage sin afsked. I 1961 modtog han Augustinusprisen, og i 1962 blev han medlem af Videnskabernes Selskab, i hvis skriftrække en del af hans vigtigste arbejder blev publiceret.

Allerede som skoledreng vakte han opmærksomhed ved sin store begavelse, både matematisk og sproglig, og lige fra den første tid på universitetet var både lærere og medstuderende, herunder også hans kolleger fra Regensen, klare over hans store anlæg og interesse for sprogvidenskab. Han hørte til dem, der på kort tid kan sætte sig ind i et helt nyt sprog. Ikke blot opnåede han en fremragende udtale og forbillig beherskelse af grammatik og ordforråd, men han kunne også nå ind til og koncentrere sig om de væsentlige sider i sprogbygningen og de problemer, de frembød, både af sproghistorisk art og for en synkronisk analyse.

Det var en tid, da debatten om lingvistikens problemer optog unge og gamle i Lingvistikredsen, og det var naturligt, at han hurtigt blev et betydningsfuldt medlem. Han var stærkt optaget af den sprogteori, som Hjelmslev var ved at udarbejde sammen med Uldall og mange andre, og han deltog ivrigt i de livlige og inciterende diskussioner mellem forskere af vidt forskellig observans.

De der var med dengang, glemmer ikke den forventning og spænding, der altid var omkring Gunnar Bech som indleder og debattør. Med betydelig styrke og lidenskabeligt optaget af sit emne var han altid skarp og ubarmhjertig over

for svagheder i modstanderens argumentation. Han så aldeles bort fra hensyn til diplomati og fra det praktiske i at rette sig efter magtfulde ældre professorer. I lyntempo bredte han sine ligninger ud over den store tavle i juridisk diskussionsklubs auditorium i Studiegården, mens han forelagde sit forslag til en løsning på et lingvistisk problem, altid klar og konsekvent i sine indlæg – og altid villig til at indrømme en fejl. Ligningerne blev ikke brugt som matematisk staffage. Her som i andre forhold afskyede Bech enhver form for krukkeri. Kun der, hvor formlerne kunne bruges til at simplificere, benyttede han sig af dem og brød sig ikke om den sidenhen udbredte tendens til, ifølge hans opfattelse, at gøre enkle forhold indviklede ved at pakke dem ind i algebra.

Hans interesse for problemet og den mest korrekte løsning viste sig bl.a. i, at han afstod fra i tidens stil at kommentere og polemisere med hele den forudgående forskning. Hist og her forekommer dog nogle kommentarer til andres løsningsforsøg og nogle endda med ikke så lidt polemisk brod. Men hans disputats vakte mildest talt forbavselse hos mangen en humanist. Hvor var dog den halvdel af værket, der dengang almindeligvis var helliget emnets historie og skulle vise doktorandens lærdom? Han hverken uddelte ris eller ros, han havde ikke én kommentar til hele den århundredgamle debat omkring konjunktivens indhold: irrealis og hypotese med diverse filosofiske sprogbetragtninger, moduskategorien som sådan, ej heller til en hel række lærde forskeres indlæg om disse emner i de slaviske sprog. Nok var det lovligt ifølge reglerne, men næppe nogen anden ung sprogforsker ville have turdet tage sådan et brud med traditionen og uden videre springe in medias res. Allerede på første side indleder han med at definere og gøre rede for sin metode.

Han afdækker konjunktivens kombinatoriske muligheder ved hjælp af styrelsesforhold mellem størrelser, han kalder z-konstituenten; de kan være af forskellig type, men har det tilfælles, at de forudsætter en konjunktivisk bisætning, som han betegner som z-felt. Han er ikke ude på at beskrive konjunktivens »betydning«, men at finde frem til det, der kunne siges at være de indholdsfigurer, der styrer den. Ved hjælp af et ganske enkelt system gennemgår han på en udtømmende og koncise måde hele konjunktivens syntaks i tjekkisk. Et ganske omfattende sprogmateriale drages frem og analyseres systematisk. I en undersøgelse, som man i dag ville kalde for kontrastiv, gennemgår han et russisk materiale især for at påpege forskellene mellem russisk og tjekkisk sprogbygning på dette område.

Man kunne have beskrevet den tjekkiske – og russiske – konjunktiv på mange andre måder. Men Bechs metode er præget af en indre sammenhæng, en systematisk og klar fremstilling, en logisk overskuelighed og klarhed og matematisk stringens. Den anses stadig af mange for at være et væsentligt strukturelt bidrag til udforskningen af slavisk syntaks.

I denne afhandling forlod han de semantiske diskussioner over indholdet i de grammatiske kategorier, som endnu var karakteristisk for guldmedaljeafhandlingen og gav sig til at søge at påvise indholdsfigurerne ved deres kombinatoriske muligheder. Det var i denne forbindelse, han anvendte algebraiske figurer, fordi de ikke var belastet af diverse traditionelle semantiske tankegange. I dette arbejde og i sine senere værker var han stærkt optaget af Louis Hjelmslevs opfattelse af sproget, men det var karakteristisk for ham, at han altid arbejdede inden for sit eget metodologiske system.

I de følgende år helligede han sig især det tyske verbum, først i en mindre afhandling samme år, Grundzüge der semantischen entwicklungsgeschichte der hochdeutschen modalverba. Også her bygger hans metode på udarbejdelsen af

en indholdsanalyse, der gennemføres gennem påvisning af kombinatoriske forhold, her for at forklare sprogets udvikling ud fra tendenser i selve sprogets bygning. Denne side af den strukturelle forskning er ofte blevet overset, skønt flere strukturalister, bl.a. Hjelmlev, var optaget af den. Dette hænger nok sammen med, at de lingvister, der tog deres udgangspunkt i de Saussures tanker, lagde en stor vægt på den synkroniske analyse som reaktion på foregående generationers ensidige interesse for sprogforandringen. Også på dette område var Gunnar Bech en af de banebrydende fordi han både i det nævnte og i en række senere arbejder søgte at give en strukturelt begrundet præcisering af begrebet analogi.

Hans hovedværk er nok et arbejde inden for germanistikken. I 1955 og 1957 udkom henholdsvis første og andet bind af *Studien über das deutsche verbum infinitum*. Bd. III, der bl.a. skulle have indeholdt en redegørelse for den tidligere forskning og en diskussion – fik han ikke skrevet. I de to bind af *Studien* giver han en bredt anlagt og særdeles grundig analyse af nogle væsentlige sider af den tyske syntaks. Bd. I handler om de grammatiske forhold inden for en kæde opbygget omkring infinite former af verber, medens bd. II gør rede for de grammatiske forhold i de tilfælde, hvor flere hypotaktisk opbyggede kæder rummes i kun én sætning. Man finder her en undersøgelse af de for tysk så karakteristiske verbalkonstruktioner, ikke mindst knyttet til infinitiven. Metoden er den samme i de to bind, i princippet en netop til dette emne udarbejdet videreførelse af den metode, som han også ellers benyttede i sine værker om syntaks.

Man kan således foretage en grov opdeling af Gunnar Bechs forfatterskab i to emnekredse – den ene med analysen af kombinatoriske afhængigheder inden for syntaksen som metode, anvendt til synkron sprogbeskrivelse. Den anden koncentreret omkring sprogforandringen som problem, byggende på opstilling af proportionalinnovationer som et forsøg på at skabe basis for en præcisering af det nedslidte begreb 'analogidannelse' i overensstemmelse med moderne lingvistiske betragtninger af sproget som et system.

Begge disse emnekredse optog ham stærkt, også da han blev ramt af den alvorlige, snigende sygdom, der ikke blot gjorde det umuligt for ham at arbejde med sædvanlig ildhu og intensitet, men også at sætte sig ind i nye områder, læse og indsamle materiale. Men i sine tanker fortsatte han med at analysere problemerne omkring det indoeuropæiske præteritum. Nogle af hans sidste arbejder handler netop om problemerne omkring forskellige præteritumtypers opståen i forskellige indoeuropæiske sprog, ikke mindst slavisk og baltisk. Måske havde det været bedre, hvis han ikke havde kastet sig ud i en så byrdefuld opgave som overtagelsen af professoratet i sammenlignende sprogvidenskab viste sig at være. På dette tidspunkt var sygdommen formentlig allerede begyndt at gøre sig gældende. Det må nok konstateres, at han ikke nåede at gøre en indsats inden for dette vældige område.

Professoratet i sammenlignende sprogvidenskab var krævende, men den væsentligste indsats øvede han nok som germanist.

Som sygdommen udviklede sig, måtte han opgive at fortsætte sin videnskabelige produktion. Den blev brat afbrudt, skønt han endnu hvad alderen angår skulle have haft mange gode arbejdsår til gode. Således blev det livsværk, han efterlader sig, ikke så omfattende i sidetal. Til gengæld er det udtryk for en meget komprimeret, meget gennearbejdet og præcis, moderne lingvistisk tænkning. I en tid, hvor der publiceres så mange digre værker, og hvor forskningen forældes så hurtigt, bliver lingvister ikke blot herhjemme, men også i udlandet, stadig inspireret af Gunnar Bechs skrifter. De fremstår stadig stærkt

ved deres friske originalitet, deres præcision og skarpsindige teorier. De er ikke vanskeligt tilgængelige, uden unødigt staffage eller opstølt pseudo-videnskabelighed. Metodeapparatet er det simplest mulige, og nok kræver de omhyggelig og koncentreret læsning, men indholdet er lysende klart.

Skønt Gunnar Bech ikke nåede alt det, han gerne ville, er det, han har efterladt sig, en stor og meget selvstændig sprogforskers værk, i pagt med tiden og ofte foran den. Han er derfor dybt agtet og respekteret viden om i verden. Han efterlader sig ingen 'skole' – det er nu ikke dansk tradition. Til gengæld er der en hel del lingvister, germanister og slavister, der har haft glæden af at have været hans elever eller kolleger, af at være blevet inspireret af ham som lærer eller som debattør.

Nok kunne han være særdeles skarp og endda lægge sig ud med adskillige kolleger; han kunne være brysk og polemisk, og også dette har efterladt sig skriftlige spor, især når det gjaldt videnskabelige principper. Men ellers var han som universitetslærer, som kollega og ven et overordentlig elskeligt, venligt og hjælpsomt menneske. Han elskede at fortælle gode historier i kollegers lag, og med lune og underfundighed – og en hel del skuespillertalent – kunne han fortælle om ældre, markante personer han havde mødt.

Gunnar Bech var født i Nordsjælland – men hans gemyt var udpræget jysk, hvilket karakteristisk nok gav sig udtryk i hans specielle sans for humor og for understatement. Hans lune var ikke nødvendigvis rettet mod andre. Ikke mindst når man besøgte ham under hans alvorlige og håbløse sygdom, blev man dybt grebet over hans evne til at se sig selv i et komisk skær. Det var vel et værn mod ethvert tilløb til sentimental medfølelse, som han afskyede, og et vidnesbyrd om hans personligheds indre styrke i kampen mod denne udfordring: at vide, at hans stærke intellekt og åndelige kraft aldrig ville kunne overvinde kødets skrøbelighed, at han stadig kunne tænke klart, men aldrig mere ville kunne yde nogen indsats tilgængelig for andre.

Med Gunnar Bechs mangeårige sygdom og alt for tidlige død har dansk lingvistik lidt endnu et stort tab. En række andre tilfælde af alt for tidlig sygdom og død – forud for Bech kunne man nævne Uldall, Hjelmlev, Diderichsen, Tøgeby – ramte dansk lingvistik hårdt. Det tidligere så stærke forskningsmiljø mistede en væsentlig del af sin kraft.

Men de, der kendte Gunnar Bech, vil ikke blot tænke på ham som endnu en i rækken af de store danske lingvister, men også som et stort og stærkt menneske, som afskyede enhver form for uæghed og selvhøjtidelighed. Han tog sin viden alvorligt og tålte ikke, at der blev slækket på kravene. Hans stil var præget af denne holdning, letlæst og enkel, og han kunne finde på at ærgre sig over, at han i sin ungdoms første afhandling ikke havde skrevet klart og enkelt nok. Alt, hvad han opfattede som indbildsk pseudovidenskabelighed, irriterede ham.

Denne ærlighed, dybt alvorlige videnskabelige ildhu kom sammen med hans selvironi og hans lune til at blive det sidste indtryk, man fik af ham i hans sidste år. Det var en berigende oplevelse at møde hans sjæleligt stærke, selvopofrende kone Rie og Gunnar Bech med det ukuelige og seje sind i den fremadskridende, ubønhørlige sygdomsudvikling.

Kristine Heltberg

Erik Holtved

Erik Holtved

21. juni 1899-24. maj 1981

Erik Holtved blev født den 21. juni 1894 i Korsør som søn af postmester H.C. Holtved og hustru Thora, f. Petersen.

I hans barndomsår var der vist ikke meget, der pegede i retning af en aktiv forskning inden for eskimologi. Han blev student fra Herlufsholm i 1916, og efter soldatertiden kom han ind på officersskolen. Han fandt dog ikke sin løbebane inden for militæret. Han forlod officersskolen igen og kom i 1918 på Kunstakademiet.

I de følgende år levede han af sit maleri, ofte suppleret ved bogindbinding, en interesse som han dyrkede resten af sit liv. Han blev i 1926 gift med Sofie, kaldet Joko, f. Andersen.

Erik Holtveds tilknytning til eskimoforskningen kom ind ad bagvejen. I 1930 fik han et stipendium, som muliggjorde et ophold i Estland i en egn, hvor folkedragten syntes ret upåvirket af bykulturerne. Han kontaktede Nationalmuseet, og det muliggjorde en anskaffelse af disse dragter til museet. Efter sin tilbagekomst fra Estland kontaktede han atter Nationalmuseet, men denne gang med et ønske om deltagelse i en ekspedition til Grønland.

Han kom i 1931 med på Knud Rasmussens 6. Thuleekspedition til området både vest og øst for Kap Farvel, hvor han bl.a. udgravede gamle eskimoboplædser ved Kangerlussuaq (Lindenowsfjord) i det sydlige Østgrønland. Hans arbejde herfra blev siden publiceret af Therkel Mathiassen i 1936: »The Former Eskimo Settlements on Frederik VI' Coast«, lige som Holtved også havde bidrag i Therkel Mathiassens anden publikation samme år: »The Eskimo Archaeology of the Julianehaab District«.

I de følgende somre deltog han i andre arkæologiske undersøgelser i Grønland, således i 1932 ved Poul Nørlunds undersøgelser af nordbobygderne, og i 1933 ved Therkel Mathiassens udgravninger i Diskobugt.

I mellemtiden meldte han sig til studiet af »grønlandsk (eskimoisk) filologi«, som det hed, under professor William Thalbitzer. Det fremgik af Erik Holtveds udtalelser senere, at Knud Rasmussen havde opmuntret ham ret kraftigt til at tage dette skridt, og denne udviste en stor interesse for Holtveds studier, så længe han levede. Man aner også virkningen af dette venskab, da Erik og Joko Holtved efter Knud Rasmussens død tilbragte to år i Thules omegn, fra 1935 til 1937, et ophold, der gav stof til Erik Holtveds største skriftlige arbejder.

Under opholdet i Thule distrikt foretog Erik Holtved de første systematiske undersøgelser af områdets fortidsminder, samtidig med at han indsamlede sprogligt og folkloristisk materiale, samt oplysninger om redskaber og andre manifestationer af polareskimoisk teknologi.

Efter sin tilbagekomst til København blev Erik Holtved knyttet til Etnografisk Samling, hvilket gjorde det muligt for ham at bearbejde sit arkæologiske materi-

ale, mens han gennemførte sit eskimologistudium, som han afsluttede med magisterkonferens i 1941.

Tre år senere fik han den filosofiske doktorgrad for sit arbejde: »Archaeological Investigations in the Thule District, I-II« (1944). I dette solide arbejde kan der nævnes fire konklusioner af speciel nyhedsinteresse: Han påviste en stenalderkultur, Dorsetkulturen, forud for Thulekulturen, som indtil da betragtedes som den ældste forhistoriske kultur i Grønland. Desuden påviste han, at den første bølge af Thulekulturens migranter fra Alaska til Grønland nåede frem i løbet af forholdsvis kort tid, så kort tid, at de tilmed var ældre end Therkel Mathiassens ældste fund af Thulekulturen i Canada. Dertil påviste han, at den indirekte forbindelse med nordboerne ikke havde været helt ringe, og endelig påviste han, at forbindelsen mellem Thuleområdet og Vestgrønland blev afbrudt omkring 1600. Foruden selve beskrivelsen af de undersøgte kulturer spillede de nævnte fire konklusioner en væsentlig rolle for fortolkningen af Grønlands forhistorie. Men der var stadigvæk nogle løse ender, der gerne skulle undersøges, og Holtved tog igen i 1945 op til Thule, hvor han igen foretog arkæologiske og folkloristiske undersøgelser, og i 1954 kom der også et tredje bind til hans arkæologiske værk.

I 1945 blev Erik Holtved tilknyttet Københavns Universitet som docent i grønlandsk filologi, og efter Thalbitzers afgang fra lærestolen blev han professor i samme fag i 1951.

Hans bearbejdelse af det sproglige og folkloristiske materiale tog lang tid, og med fonetisk transskription og interliniær oversættelse foruden en engelsk udgave har det været et kæmpearbejde at komme igennem. I 1952 udkom så hans andet store værk: »The Polar Eskimos, Language and Folklore«, også i to bind.

Endnu et værk som følge af hans ophold i Thule omegn udkom meget senere, i 1967: »Contribution to the Polar Eskimo Ethnography«, hvor han omhyggeligt og detaljeret beskrev redskabskulturen hos polareskimoerne, illustreret med hans egne tegninger. Genstandenes form, funktion og den viden, der var knyttet til dem, blev gennemgået stykke for stykke.

Af Erik Holtveds andre arbejder skal der her kun nævnes et udvalg, først en populær bog: Polareskimoer (1942), og en række videnskabelige arbejder: Eskimoiske sagns opbygning (1943), The Eskimo Legend of Navaranâq (1943), Remarks on the Polar Eskimo Dialect (1952), Remarks on the Eskimo Semantics (1956), Tôrnârssuk, an Eskimo Deity (1963), The Eskimo Myth about the Sea-Woman (1966/67). En bibliografi af Holtveds arbejder findes i tidsskriftet »Folk«, bd. 11-12. Selv denne korte opremsning af en række titler og biografien iøvrigt viser, at Holtved i sit arbejde forsøgte at skabe en balance mellem de to hoveddiscipliner, han dyrkede: etnologi og filologi. Det samme gælder de to ældre værker, han fik udgivet: »Otto Fabricius' Ethnographical Works« (1962) og »Kleinschmidts Briefe an Theodor Bourquin« (1967).

Den samme balance fandt man også i Holtveds undervisning. Den filologiske del indeholdt både indlæring af sproget, indføring i sprogets struktur, dialektologi, m.m., foruden en gennemgang af tekster. Den etnologiske del foregik som forelæsninger og øvelser over etnografiske og andre kulturhistoriske emner. For en meget stor del var denne undervisning baseret på materiale, som Holtved selv havde sammenstykket fra vidt forskellige kilder: ekspeditionsberetninger, etnologiske arbejder, tidsskriftmateriale, hvoraf en del var fra grønlandssprogede tidsskrifter, og endelig indgik hans eget materiale fra feltforskningen i det totale billede.

Derved kunne Holtveds indsats også på dette område betegnes som et pioner-

arbejde. Mens Holtved samlede et stort kartoteksmateriale om eskimoisk leksikografi fra forskellige kilder, et stort og møjsommeligt arbejde, hvor selve kildematerialet kunne være yderst problematisk, blev et meget større og mere pålideligt materiale tilgængeligt.

Erik Holtveds kapacitet som eskimolog blev naturligvis udnyttet i andre sammenhæng. Han blev hurtigt medlem af Stednavneudvalget for Grønland og udførte der et stort arbejde for at få rettet på direkte fejl i de grønlandske stednavnes stavemåde. Det blev også pålagt ham at tilse, at de grønlandske stednavne i publikationsserien »Meddelelser om Grønland« blev stavet i overensstemmelse med den officielle retskrivning. Da Ministeriet for Grønland i midten af 1950'erne nedsatte »Udvalget for samfundsforskning i Grønland«, blev Holtved medlem og var dermed med til at igangsætte en række samfundsvidenskabelige undersøgelser i Vestgrønland. Efter at Grønlands Landsråds »Sprog- og retskrivningsudvalg« fik sin endelige form sidst i 1950'erne, blev Holtved anmodet om at være videnskabelig rådgiver for udvalget. Han imødekom anmodningen og undersøgte i de følgende år eventuelle virkninger af de påtænkte ændringer i retskrivningen. Rapporten over dette arbejde, som han udgav sammen med Aage Bugge i 1963: »Omkring den grønlandske retskrivning«, blev meget værdsat i udvalget.

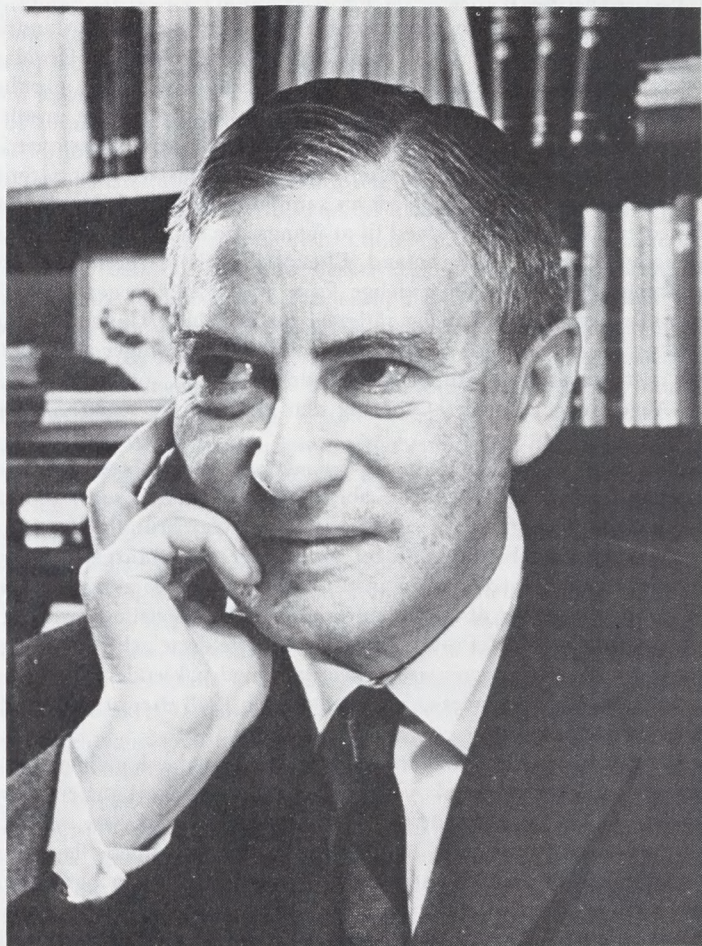
I 1966, to år før Erik Holtveds afgang som professor, blev oprettelsen af Institut for Eskimologi vedtaget på Københavns Universitet, og i 1967 kunne man påbegynde undervisningen i egne lokaler. Der blev grundlag for at udvide staben, og nye opgaver blev også taget op. Under disse omstændigheder var Holtved meget forsigtig med at tegne instituttets og eskimoforskningens fremtid. Men hans grundige studier af eskimokulturen og dens specielle tilpasning til de arktiske omgivelser gjorde det muligt dels at fortsætte dette arbejde, dels at tage nye opgaver op om eskimoernes situation i dag, med voksende påvirkning syd-fra. Han tog sin afsked fra professoratet i sommeren 1968 efter at have uddannet nye forskere af eskimokulturen.

Som emeritus opretholdt han forbindelsen både med eskimologer og grønlandske kredse, men hans egne aktiviteter gik tilbage til malerkunsten. Fra huset i Hareskovby var det nærliggende at finde motiver i Hareskoven, og hans følsomme pensel fangede skovens vekslen året rundt. Han udstillede flere gange på Charlottenborg og fik der ikke alene gode anmeldelser, men også en række kunstforeningers bevågenhed.

Den 24. maj 1981 fik Erik Holtved et ildebefindende og døde stille samme dag. Han efterlod sig sin frue.

Erik Holtveds beskedenhed var legendarisk. Men hans faglige grundighed og ansvarsfølelse skabte respekt om hans person. Han havde en afgørende betydning for eskimologiens udvikling fra et filologisk fag til et fag, hvor etnologi og filologi/lingvistik blev lige vægtige dele af undervisning og forskning. Han var meget afholdt af sine studenter, og han var kendt og respekteret i international eskimoforskning. Denne respekt har nok altid fordelt sig ligeligt mellem hans faglige og personlige kvalifikationer.

Robert Petersen

Septantia Smith

Stephan Hurwitz

20. juni 1901-22. januar 1981

Det blev et festligt og hjerteligt gensyn da de juridiske studerende ved Københavns Universitet mødtes med professor Stephan Hurwitz efter hans hjemkomst i maj 1945. Han havde nødtvungent forladt landet i oktober 1943; forinden havde han i nogle få semestre forelæst over strafferetten som han overtog i 1942, men allerede som professor i procesret fra 1935 havde han fået en fremtrædende position i den danske juristverden, og på universitetet stod der respekt og beundring om hans virksomhed som forelæser og juridisk forfatter. Han var desuden blevet formand for Dansk Studiefond i 1940. Kort tid efter sin ankomst til Sverige i 1943 blev Hurwitz chef for det danske flygtningekontor i Stockholm, og i 1944 rejste han til London for at indtræde i den danske militærmission. Allerede da arbejdede han med de lovgivningsspørgsmål der ville foreligge når et frit Danmark skulle indlede at retsopgør med besættelsestidens landssvigere. Hurwitz offentliggjorde en artikel herom i Svensk Juristtidning 1944, og umiddelbart efter sin hjemkomst afleverede han til justitsministeriet en betænkning med lovudkast om den ekstraordinære straffelovgivning. Såvidt det kan bedømmes blev forslaget til straffelovstillægget af 1. juni 1945 udarbejdet ret uafhængigt af Hurwitz' forslag; det forberedende arbejde var gjort i Danmark under besættelsen. Hurwitz tiltrådte på mange punkter indholdet af straffelovstillægget, men han havde også kritiske bemærkninger til det. Kritikken gjaldt navnlig lovens høje minimumsstraf på 4 års fængsel og dens bestemmelser om tab af borgerlige rettigheder. Hurwitz blev medlem af revisionsudvalget af november 1945; hans kritik i forbindelse med de indhøstede erfaringer om lovens anvendelse førte til ændringer, således at straffelovstillægget fik sin endelige affattelse i 1946. Der tilfaldt også Hurwitz andre opgaver som var foranlediget af krigsafslutningen. Han blev Danmarks repræsentant i den internationale War Crimes Commission, og i 1946 var han formand for det hurtigt arbejdende udvalg vedrørende strafforfølgning mod krigsforbrydere i Danmark.

Strafferettens mere ordinære problemer frembød i efterkrigsårene et interessant arbejdsfelt. I 1930 var et langvarigt arbejde med gennemførelsen af en ny straffelov ført til ende, og loven var trådt i kraft i 1933. Det var derfor endnu ikke aktuelt at overveje større lovreformer; den første nødvendige opgave blev at revidere straffelovens kapitler 12 og 13 om statsforbrydelser, og Hurwitz deltog i det udvalgsarbejde der førte til en lovrevision af 1952. Men iøvrigt skulle det nu vise sig om man under mere normale samfundsforhold – og, som det ventedes, en faldende kriminalitetskurve – kunne udvikle strafanvendelsen i de spor der var anvist før krigen, bl.a. gennem regler om særforanstaltninger overfor specielle grupper af lovovertrædere. Mødet med fagfæller udenfor landets grænser efter krigen viste Hurwitz at de individualpræventive ideer stadig var levende i den internationale principdebat. Men i Vesttyskland så man også en ny beto-

ning af den kriminelle gerning og den ved gerningen pådragne skyld som målestokke for den strafferetlige reaktion.

Hurwitz' deltagelse i det fornyede nordiske og internationale samarbejde kom kun til at strække sig over en halv snes år. Han deltog i en række kongresser og kollokvier og var aktiv i samarbejdet mellem de nordiske lande. De gamle forbindelser mellem kriminalistforeningerne blev styrkede. Hurwitz var formand for Dansk Kriminalistforening 1943-63 og blev i 1949 hovedredaktør for det fællesnordiske tidsskrift der nu fik navnet »Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab«. For efterkrigstidens reformarbejde fik det særlig betydning at der i 1948 på svensk initiativ blev indledt en række nordiske kriminalretskonferencer om aktuelle spørgsmål. Med sit klare blik for problemer og mulige løsninger og sin elegante form i mundtlig debat blev Hurwitz en forgrundsskikkelse i disse møder. Det vakte udelte beundring når han afsluttede en forhandling med at diktere et udkast til en sammenfatning af det som var sagt og opnået. Denne evne til at holde sammen på det væsentlige og give det form satte ham også ved mange andre lejligheder i stand til at afrunde møder og, hvis det var nødvendigt, bringe orden i en diskussion hvor tråden var blevet tabt nogle gange.

I sit syn på straffesystemets udformning følte Hurwitz sig hjemme i den reformbevægelse som havde domineret den kriminalpolitiske teori i Europa siden slutningen af det 19. årh. Han vendte sig mod alt hvad der bar præg af det uværdige eller det unødvendigt strenge i reaktionen mod kriminelle, og han ventede sig meget af ændrede afsoningsformer for frihedsstraf, af åbne fængsler og af alle aktiviteter med et resocialiserende sigte. Den internationale debat havde vist ham at der var afgørende betænkeligheder ved individualiserings- og behandlingstanken i dens mest radikale former. Men han var en tilhænger af de nye specialpræventivt orienterede særforanstaltninger. Det ville for Hurwitz være ønskeligt at tage endnu nogle skridt bort fra den taxtbestemte strafanvendelse, når personlige oplysninger om lovovertræderne gav grundlag for mere hensigtsmæssige sanktionsvalg. Iøvrigt stemte det formentlig bedst med hans åbne og pragmatiske indstilling at tage de enkelte problemer op til overvejelse et efter et og spørge hvilke fremskridt der kunne opnås i forhold til de ordninger der var sat i værk i 1930'erne.

Hurwitz var en varm tilhænger af at udbygge den kriminologiske forskning og at søge dens resultater udnyttet i den strafferetlige lovgivning og praxis. Han gav dansk kriminologi en helt afgørende støtte. I 1943 blev han den første formand for Dansk kriminologisk Selskab. Samme år tog han initiativet til oprettelsen af et lektorat i kriminologi ved det retsvidenskabelige fakultet. Stillingen blev besat med mag.art. Karl O. Christiansen, senere dr. jur. og professor i kriminologi, og kursus i kriminologi var indtil en studiereform af 1956 obligatorisk for de juridiske studerende. Hurwitz fremsatte også inden sin afgang fra universitetet forslag om oprettelse af et kriminalistisk forskningsinstitut. Hurwitz anerkendte fuldtud kriminologiens selvstændige stilling som en empirisk videnskab. Men han lagde selv et stort arbejde i at sætte sig grundigt ind i denne forskning, således som det navnlig fremgik af hans bog herom fra 1948. Først efter hans aktive periode som skribent kom der en nyorientering i kriminologien og en kriminalpolitisk bevægelse der stærkere betonedes at der måtte sættes grænser for individualiseringen i sanktionsanvendelsen.

I 1950 blev Hurwitz formand for den nyoprettede straffelovskommission, og da den i 1960 blev afløst af straffelovrådet, som dengang kun havde fire medlemmer, påtog han sig fortsat formandskabet indtil 1971. Han bevarede således forbindelsen med det lovforberedende strafferetlige arbejde længe efter at han

var blevet ombudsmand. I den senere del af denne periode var det tydeligt at han ikke længere havde samme føling med problemerne som tidligere, men ikke mindst i straffelovskommissionens tid var hans mødeledelse og tilrettelæggelse af arbejdet værdifuld, fordi forhandlinger med så mange deltagere – 14 medlemmer og tilfornordnede i årene 1953-59 – havde en tendens til at gå tungt. For den der har fulgt kommissions- og rådsarbejdet i hele perioden 1950-71 står det som Hurwitz' måske betydeligste indsats at han pegede på de retningslinier som førte til loven af 1951 om begrænsning af rettighedstab for straffede personer. Hurwitz var den der afgørende prægede forslaget om »forsorgsdomme« i straffelovskommissionens betænkning af 1953, men det var formentlig godt at denne domsform ikke blev valgt i det lovforslag der resulterede i ændrede regler om betingede domme i 1961. Fra straffelovrådets arbejde i 1960'erne kan det røbes at Hurwitz var den der i 1966 var nærmest ved at foreslå billedpornografien afkriminaliseret sammen med de utugtige skrifter.

Medens Hurwitz langt fra fik samme dybtgående indflydelse på straffelovgivningen som Carl Torp nogle årtier tidligere, har hans juridiske forfatterskab givet ham en særstilling i dette århundredes strafferet og straffeproses.

Når man ser bort fra nogle tidsskriftartikler blev Hurwitz forfatterskab indledt med to strafferetlige bøger: guldmedailleafhandlingen *Konfiskation i Anledning af begaaede Lovovertrædelser* (1930) og disputatsen *Bidrag til Læren om kollektive Enheders pønale Ansvar* (1933). Fra et retspolitisk synspunkt var prisopgaven stillet på et uheldigt tidspunkt. Retsgrundlaget var den gamle straffelovs § 34, men den nye straffelov var vedtaget inden bogen blev trykt. En mere varig betydning fik disputatsen, fordi spørgsmålet om bødeansvar for aktieselskaber o.l. et par årtier senere fik aktualitet i særlovgivningen og stadig har det. Ved overtagelsen af faget proces i 1935 kunne Hurwitz med sikkerhed regne med at vende tilbage til strafferetten i løbet af nogle få år. Som tidligere advokat stod han imidlertid ikke fremmed overfor nogen del af faget proces; dog var det naturligt nok straffeprocessen der havde hans største interesse. Den omfattende fremstilling af *Den danske Strafferetspleje* (1937-40) blev det første vidnesbyrd om i hvilken grad han formåede at holde sammen på en stor stofmængde og give den form i en klar og velsystematiseret fremstilling. Bogen er måske Hurwitz' bedste, og den fik grundlæggende betydning for både teoretisk og praktisk arbejde med straffeprocessen efter at reformperioden på dette felt i det væsentlige var afsluttet, senest ved den store ændringslov til retsplejeloven af 1936. Det var klart at tiden ikke ville tillade Hurwitz at gennemføre en tilsvarende bearbejdelse af civilprocessen; til gengæld blev lærebogen *Tvistemål* (1941) en stor gevinst fra et studiesynspunkt. Det praktiske retslivs behov for en håndbog blev i nogen grad imødekommet gennem *Kommenteret Retsplejelov* 1-2 (1939) der havde Hurwitz som medforfatter. Som en indsats med langt rækkende virkninger huskes fra de samme år grundlæggelsen af den kommenterede lovsamling der senere fik navnet *Karnovs Lovsamling*. Som strafferetsprofessor udsendte Hurwitz først bogen *Kriminologi* (1948) hvor forskningens resultater blev indgående refereret og vurderet, særlig for så vidt angik studiet af de enkelte personlighedsmæssige og sociale kriminalitetsfaktorer. Derefter udgav han en systematisk fremstilling af strafferetten: *Den danske kriminalret. Almindelig del* (1950-52) og *Speciel del* (1955). Med disse værker fik faget en meget tiltrængt fornyelse. I systematik og fremstillingsform var de præget af den klarhed og elegance der var Hurwitz' styrke som forelæser og forfatter. Sammenholdt med tidligere systematiske fremstillinger af Goos og Torp viste bøgerne hvor meget strafferetten havde vundet ved den grundigt forberedte reform af 1930, men netop fordi denne reform nu var kommet lidt på

afstand var der også blevet plads for nye vurderinger i behandlingen af almindelige emner og af stoffets enkeltheder.

Ved en folketingsbeslutning af 29. marts 1955 blev Stephan Hurwitz valgt til folketingets første ombudsmand, og den 1. april begyndte han sin virksomhed i den nye stilling og trådte udenfor nummer i sit professorat. Politimester Vagn Bro, der dengang var medlem af folketingets ombudsmandsudvalg, har i sin erindringsbog »De næste 25 år« (1966) berettet at han på eget initiativ rettede en henvendelse til Hurwitz, opnåede hans tilsagn og ved forhandlinger med partilederne gjorde en ende på folketingsudvalgets spekulationer over egnede personer. Det er hævet over enhver tvivl at Hurwitz i kraft af sin retsvidenskabelige position og sine personlige egenskaber nød en ubetinget tillid blandt politikerne. Helt aktuelt – og det er ikke kommet med i Vagn Bro's beretning – var Hurwitz kendt og omtalt fordi han havde påtaget sig at være formand for en voldgiftsret i en gammel sag, »Søjlehus-sagen«, om et uløst mellemværende mellem en privat person og en offentlig myndighed. Sagen blev endeligt afgjort ved voldgiftsrettens kendelse af 11. februar 1955.

Der stilledes meget store krav til den der skulle grundlægge ombudsmandsinstitutionen i Danmark. Sverige havde haft en justitieombudsmand siden 1809, og der har uden tvivl været inspiration at hente i den svenske praxis. Men helt bortset fra at ombudsmandens kompetence ikke var defineret på samme måde i svensk og dansk ret, kunne opgaven hos os ikke bestå i at skabe en efterligning af den svenske ordning. Fra sag til sag og med spinkel vejledning i ombudsmandsloven og folketingets instrux skulle ombudsmanden opbygge en praxis der viste forståelse for dansk forvaltnings principper og traditioner, men også vilje og evne til at slå ned på dens svagheder. Hos embedsmænd var der vistnok i startfasen en ikke ubetydelig skepsis at overvinde. Og den blev overvundet, navnlig således forstået at det snart blev umuligt at hævde at den nye kontrol med forvaltningen var overflødig. I forhold til befolkningen skulle den nye institution gøres kendt og vinde tillid. Hurwitz havde en klar forståelse af denne opgaves vigtighed, og gennem artikler, foredrag og kommentarer til enkeltsager lagde han et stort arbejde i at løse den. Ved denne udadvendte virksomhed opnåede han langt mere end blot at gøre borgerne opmærksomme på en ny klagemulighed. Det var for øvrigt bemærkelsesværdigt at Hurwitz også på det internationale plan blev en stærk og overbevisende talsmand for tanken om en styrkelse af borgernes retssikkerhed i forhold til forvaltningen. Iøjnefaldende eksempler på berettiget kritik frembød sager om langsommelig expedition og lignende mangler ved administrativ sagsbehandling. Det var vigtigt at den slags kunne oplyses og søges forebygget, og dog var det kun udenværker i forhold til den mere principielle og konstruktive kritik der fremkom i sager om fortolkningen af love og administrative bestemmelser og om rækkevidden af uskrevne grundsætninger om lighed, kontradiktion, habilitet mv. Ombudsmandens årsberetninger blev ikke blot en nyttig information om de enkelte sager; de tegnede også et billede af ombudsmandens grundige sagsbehandling og velafvejede vurderinger, og de blev både fra teoretisk og praktisk synspunkt en betydningsfuld fornyelse af den forvaltningsretlige litteratur. Hurwitz' efterfølger gennem 10 år, Lars Nordskov Nielsen, som i ikke mindre grad forstod det frugtbare samspil mellem de konkrete afgørelser og den generelle retsdannelse, gav dette trykte kildemateriale en væsentlig udbygning.

Hurwitz afsluttede 16 års virke som ombudsmand i 1971, kort efter at han var fyldt 70, og han døde den 22. januar 1981 i sit 80. år. Han blev ikke sparet for sygdom; den satte ind allerede medens han virkede i sin stilling, men han bar de

øgede byrder med den pligtfølelse og karakterstyrke hvormed han altid havde administreret sine rige evner. Mange bevarer endnu de stærke indtryk af hans personlighed. Gennem de to bøger *Respekt for mennesket* (1951) og *Det menneskelige ansvar* (1961), der indeholder mere end 60 af hans artikler og foredrag, vil også eftertiden kunne danne sig et indtryk af hvor harmonisk kundskaber og idealer, forstand og følelse var forenede i hans personlighed.

Knud Waaben

Chas. Bailey

Niels Nielsen

3. oktober 1893-15. september 1981

I 1939 blev lektor, dr. phil. Niels Nielsen kaldet til det ordinære professorat i geografi, og hermed indtrådte en ny ekspansiv epoke for faget ved Københavns Universitet.

Niels Nielsen var udstyret med en usædvanlig kombination af videnskabelige, pædagogiske og administrative evner. Han var samtidig en meget dynamisk personlighed, hvorfor han gennem 40 år fra sin disputats i 1924 til sin afgang som universitetsprofessor i 1964 kom til at præge faget og samtidig den naturhistorisk-geografiske faggruppes udvikling gennem mere end en menneskealder. Han var naturhistoriker med liv og sjæl, og opholdet på Elers Kollegium gav mulighed for udarbejdelse af disputatsen om jernproduktionen i Danmark, og dermed var han blevet indfanget af geografien. Han var opfyldt af en smittende begejstring for faget og gennemsyret af en sund kritisk sans kombineret med en ofte imponerende evne til at pege på problemernes kerne. Hertil kom pædagogiske evner til at begejstre andre for de erkendte problemstillinger, skabe arbejdsgrupper, formidle kundskab til en større kreds samt endelig herudover interesse og energi til at deltage i tidens akademiske strømninger, fx som ledende senior i Studenterforeningen 1943-45 eller som efor for Nordisk Kollegium 1945-68.

Niels Nielsen var den fjerde professor geographiae (1939-64), efter, at den moderne geografi var indført, og i hans periode skabtes Det geografiske Institut ved Københavns Universitet. Fra i 1939 at have en stab på 2 professorer, 1 assistent og 1 ekstern lektor blev det i 1964, da Niels Nielsen gik af, til et videnskabeligt personale på 17 personer: 3 professorer, 1 afdelingsleder, 4 lektorer, 6 amanuenser, 2 assistenter og 1 undervisningsadjunkt samt et teknisk personale på 7 personer. Den 5. januar 1960 flyttede man ind i det nyetablerede geografiske institut i Kejsergade 2, en produktiv og harmonisk periode i geografis historie.

Niels Nielsens aktive spand af år – og samtidig hans aktivitet – var så stor, at der naturligt er tale om en række perioder karakteriseret af specifikke initiativer. Hans personlige videnskabelige indsats er naturligt nok knyttet til de tidlige manddomsår, men fordelt på en række aktiviteter, der samler sig om geomorfologiske problemstillinger og om Danmarks og Islands geografi. Angrebsvinklen er ny, geografiske feltstudier det centrale. Der gøres forsøg på at vurdere de virkende agents størrelse og effekt. Niels Nielsen var samtidig naturforskeren par excellence. Det gav undersøgelserne den bredde, der navnlig i vade- og marskstudierne førte til helt nye resultater af stor rækkevidde.

Niels Nielsen var født i Silkeborg den 3.10. 1893 som søn af gårdejer Søren Peter Nielsen og hustru Karen, f. Rasmussen. Han følte sig altid stærkt knyttet til sin hjemegn, Sdr. Vissing Sogn. Han gik i Brødstrup Realskole, hvor han i 1908 tog Almindelig Forberedelseksamen. 1911 blev han student fra Horsens Statsskole. Interessen for naturiagttagelser blev tidligt vakt. Studievalget blev

følgelig naturhistorie-geografi, og skoleembedseksamen blev taget i 1917 med hovedfag i zoologi, hvilket uden tvivl skyldtes professor Jungersens indflydelse. Niels Nielsen hørte dog samtidig til den kreds, der samledes om professor H.P. Steensbys inciterende personlighed. Niels Nielsen havde endvidere en naturlig dyb interesse for dansk arkæologi og topografi og var med begge ben dybt plantet i den midtjyske muld. Herudover havde han en respekt for forskningens krav, der kom til at præge hele hans følgende udvikling.

Fra august 1917 var Niels Nielsen knyttet til Ingwersen og Ellbrechts Skole, fra august 1918 til H. Adlers Fællesskole, der i 1920 overgik til Københavns Kommunes Skolevæsen under navnet Sortedams Gymnasium, hvor han var ansat frem til 1939. Han var den fødte lærer, afholdt og husket af de mange studenter, han her var med til at føstre.

Niels Nielsen er typen på en velbegavet provinsstudent – udstyret med et ubestridt forskertalent – der fik sin første anerkendelse og dermed mulighed for personlig udvikling gennem tildeling af kommunitet og regensophold (1915-17) og efter endt embedseksamen en kandidatplads på Elers Kollegium (1917-1922). Det gav rig arbejdsglæde med mulighed for sommerrejser til Jylland for i egnen omkring Silkeborg at fremdrage rester fra den gamle jernudvinding og bearbejdning af materialet om vinteren. Resultatet forelå med disputatsen »Studier over Jærnproduktionen i Jylland med nogle Bemærkninger om Jærnudvindingens Udviklingsgang« (1924). Det nye og spændende er, at denne opgave historisk set var taget op og stort set løst, men ikke geografisk-arkæologisk. Anvendelsen af den naturvidenskabelige metode og dermed feltstudierne manglede, dvs. en undersøgelse af sporene på udvindingsstederne, deres kortlægning og kundskaben om jernudvindingens afhængighed af geografiske faktorer. Niels Nielsen gav her et bidrag, der først langt senere er fulgt op fra arkæologisk side.

Spor af den gamle jernudvinding blev derefter af Niels Nielsen søgt i Island og på Grønland. Dette førte i 1923-24 til indledningen af geomorfologiske studier i Island samt til nære danskislandske forbindelser inden for geo-fagene. Det blev starten på Niels Nielsens egentlige karriere inden for universitetet og geografien, der groft sagt kan karakteriseres af

1) Islands-studierne

a. der begyndte 1923-24, og som med en to-mands ekspedition i 1927 resulterede i afhandlingen »Contributions to The Physiography of Iceland with particular Reference to the Highlands West of Vatnajökull«. D.K.D. Vid. Selsk. Skr. Naturv.-math. Afd., 9 R, IV, 5 pp. 183-287, pl. I-XXXII, map 1-9. Niels Nielsen drager heri konklusioner i relation til A. Wegeners teori, der i dag er almindeligt godtaget. Ved siden af vulkanisme og tektonik er der vigtige afsnit om de æoliske processer og hydrografiske betingelser. En moderne geomorfologisk studieretning var hermed indført i geografien.

b. Vatnajökull-ekspeditionerne 1934 og 1936. Resultaterne heraf foreligger i ekspeditionsberetningen »Vatnajökull, Kampen mellem Ild og Is«, pp. 1-124. H. Hagerup (1937) samt i Folia Geographica Danica, Tom I, »Report of the expeditions to Iceland 1934-36«, (nr. 2-4, A. Noe-Nygaard). Endelig deltog Niels Nielsen 1947 sammen med A. Noe-Nygaard i en ekspedition til Island i anledning af Heklas udbrud.

2) Skalling-studierne

Studierne af Centralislands ørken førte til en kritisk gennemgang af teorierne om sandflugt og klitdannelse. Skallingen blev af Niels Nielsen valgt som ekperi-

mentalfelt, og det var anledningen til, at han og hans hustru den 14.7. 1930 lod sig sætte over fra Esbjerg til Skalling Ende med teltudstyr, proviant til 4 uger og en beholdning af ferskvand. Skallingen var i 1930 en nærmest utilgængelig, ubeboet halvø, hvor en ejendommelig kombination af modstridende naturkræfter i forbindelse med klit- og marskdannelsen kom til udtryk. Denne udvikling foregik endvidere under indflydelse af et rigt varieret biologisk indslag opdelt på økologiske typer. På basis af dette besøg besluttedes det 1931 at gennemføre en række naturgeografiske, zoologiske og botaniske studier. I sommeren 1932 oprettedes ved bevilling fra Carlsbergfondet et egentligt laboratorium midt på Skallingen, og der indledtes i disse år på Skallingen studier i felten og i laboratoriet af klit, marsk og vade, af formverdenen, af de virkende processer og af materialerne. Et grundlæggende metodisk studie, som benyttes ved flere tilsvarende stationer, er Niels Nielsens »Eine Methode zur exakten Sedimentationsmessung« (D.K.D. Vid. Selsk., Biol. Medd. XII, 4 p.p. 1-98, Tafel 1-XVI, 1935). Samtidig optoges en række økologiske studier over plante- og dyresamfund og deres betydning for landskabsudviklingen. Man har haft et samarbejde med flere af de naturvidenskabelige institutter i Danmark og nær kontakt med en lang række danske og udenlandske forskere. Professor Aug. Krogh og hans medarbejdere var i en lang årrække faste deltagere i arbejdet og levende interesserede i hele problemstillingen. Den række doktordisputater af zoologisk, botanisk og kulturgeografisk art, som i disse år udgik fra Skalling-Laboratoriet, vidner stærkt om Niels Nielsens evner som leder og organisator af videnskabeligt arbejde.

Undersøgelserne på Skallingen nødvendiggjorde iværksættelse af hydrografiske kampanjer i Vadehavet i større stil: Tidevandet, vadelandskabet, sedimenthusholdningen, saltspørgsmålet, vandbalancen m.m. trængte sig på. Niels Nielsen arbejdede selv intenst med disse problemstillinger som oplæg til større kampanjer vedrørende sedimentbalancen i Ho Bugt, subsidiært hele det danske Vadehav. Der kan således henvises til de principielle betragtninger om materialetyperne i afhandlingen »Nogle Bemærkninger om Marskdannelsen i det danske Vadehav«, GT bd. 41, pp 123-138, eller til problematikken vedrørende måling af sandtransporten i strømmende vand, specielt i de bundnære vandlag jfr. artiklen »Et Instrument til Maaling af Sand- og Slamtransport i strømmende Vand«, GT bd. 41, pp. 139-146. Det var derfor en nyvinding af stor rækkevidde, da Niels Nielsen i 1936 – takket være velvilje fra havnemyndighederne – kunne etablere et egentligt laboratorium i det tidligere maskinhus på den gamle bedding i færgenhavnen i Esbjerg. Denne station blev centrum for to store hydrografisk-sedimentologiske og økologiske undersøgelser af Grådybs tidevandsområde (1938) og af hele det danske Vadehav (1941).

3) *Perioden som professor ved Københavns Universitet*

Inden sin udnævnelse virkede Niels Nielsen som privatdocent ved Københavns Universitet. Ved kaldelsen udtalte professorerne Vahl og Hatt: »Vi finder det i høj Grad ønskeligt for Geografiens Fremtid herhjemme, at professor Vahls Efterfølger bliver en Repræsentant for Geografiens naturvidenskabelige Side. Fagets humanistiske Side er repræsenteret ved Professor Hatt, som ønsker at fastholde sit Professorat i Kulturgeografi, men som i Erkendelse af den naturvidenskabelige Geografis primære Betydning lægger meget stor Vægt paa, at det ordinære Professorat i Geografi tilfalder en Forsker, hvis Hovedinteresse ligger inden for de naturvidenskabelige Discipliner«.

Sin videnskabelige uddannelse havde Niels Nielsen samtidig med ovennævnte

aktiviteter suppleret ved studierejser i Frankrig, Schweiz, Balkanhalvøen, Tyskland, Holland og England samt de skandinaviske lande. Han havde holdt forelæsninger ved alle større europæiske universiteter og geografiske selskaber. Sine administrative evner havde han demonstreret som sekretær i Det Kongelige Danske Geografiske Selskab (1931-) og redaktør af *Geografisk Tidsskrift* og de to nyoprettede serier »Kulturgeografiske Skrifter« (1936) og »Folia Geographica Danica« (1940) samt »Meddelelser fra Skalling-Laboratoriet«.

Umiddelbart efter sin tiltræden startede Niels Nielsen, med støtte fra staten og Carlsbergfondet, geografiske arbejder vedrørende et »Atlas over Danmark«, der i 5 bind skulle skildre Danmarks geografi, fra natur- og befolkningsforhold til erhvervs- og kulturforhold. Denne store opgave blev stort set gennemført, men materialet blev destrueret ved schalburgtage i 1944 på Allers Etablissement. Det lykkedes i årene derefter at genetablere de fysisk-geografiske behandlinger, og Axel Schous 1. del, *Landskabsformerne*, udkom i 1949. Der arbejdedes videre på de øvrige afsnit, men problemerne i relation til de helt ændrede samfundsforhold, nødvendigheden af at have relevant statistisk materiale o.a. betød, at det kun var muligt at få publiceret endnu et bind, *Befolkningen* (1961), ved Aage Aagesen. En stor og fortjenstfuld indsats havde hermed fået en foreløbig afslutning. Al videre fremgang ad denne vej var nu for bekostelig. Arbejdet med Atlas over Danmark tilførte under krigen Geografisk Laboratorium en relativt stor stab af unge, arbejdsløse kandidater. Heraf blev mange senere ansat som amanuenser m.v., og andre gik til gymnasiet. For den geografiske forskning og nytænkning var der her skabt skoler, der har fået varig betydning for dansk geografi.

Geografisk Laboratoriums lokaler fyldtes med aktiviteter (bl.a. Atlas over Danmark) og blev hurtigt for små. Et geografisk institut søgte længe (hjelpeforanstaltninger iværksattes på Nationalmuseet og i St. Kannikestræde 13), og i 1960 indviedes Geografisk Institut i Kejsergade 2, men det var en lang proces.

I årene omkring 1940 planlagde Københavns Universitet oprettelsen af et geografisk institut af væsentlig større dimensioner og opgaver end dem, der var blevet varetaget af det da eksisterende Geografisk Laboratorium. Niels Nielsen var blevet inddraget i disse forhandlinger allerede i 1938. Han arbejdede intensivt videre med disse planer, og forhandlinger om et mere intimt samarbejde mellem Geografisk Laboratorium og Geografisk Selskab blev indledt allerede i krigens første år i forbindelse med Stockholmsgade-projektet og blev senere genoptaget, da denne plan tilsyneladende stod over for sin virkeliggørelse. De forskellige institutplaner byggede alle på, at der burde skaffes plads til det samlede geografiske bibliotek, herunder kortsamlinger, og at administration og redaktion af publikationer også måtte under samme tag som forskning og undervisning.

1947 overtog Niels Nielsen redaktionen af »Meddelelser om »Grønland«, der med lokaler i Geografisk Selskab blev reorganiseret efter krigsårene. Bytteforbindelser med relevante institutioner blev retableret, og ødelagte europæiske biblioteker fik så vidt muligt suppleret deres serier. 1959 overdroges redaktionen til det nystartede Arktisk Institut.

Da Gråbrødreannekset blev købt 1956, førte forhandlinger mellem universitet og selskabets ledelse til et for hele fagets stilling lykkeligt resultat. Geografisk Selskabs bibliotek, kortsamling og inventar er stadig selskabets ejendom, men indgår brugsmæssigt i Geografisk Institut. Rigsbibliotekarembetet stiller en fagbibliotekar til rådighed, og alle ny erhvervelser af bøger og tidsskrifter fremlægges på læsesalen til almindelig benyttelse for studerende og videnskabs-

mænd, for selskabets medlemmer og for alle interesserede; der foregår udstrakt udlån til offentlige biblioteker. Der foregår en koordinering af anskaffelser, katalogisering og anvendelse. Geografisk Selskab modtog 1960 årligt ved udveksling ca. 800 løbende periodica og et stort antal håndbøger, monografier, særtryk, atlasværker, kortsamlinger etc.

Niels Nielsen var prorektor ved Kbh. Universitet 1961-62.

4) *De Danske Vade- og Marskundersøgelser*

Årene efter krigen blev benyttet til at rejse de geografiske feltstudier inden for først den fysiske geografi og dernæst kulturgeografien. Skalling-Laboratoriet i Ho blev genrejst i sin nuværende placering, prøveflader genetableredes, og studier af klit, marks og vade gik ind i en ny, blomstrende periode med skabelsen af De Danske Vade- og Marskundersøgelser (VoM) i 1953. Forud herfor havde bygningen af Rømø-dæmningen (1938-49) ført til en række studier i det sydlige marsk- og vadehavsområde, og Niels Nielsen var 1941 blevet medlem af Vadehavsudvalget. Med VoM blev der nu økonomisk basis for at intensivere forskningen af problemstillinger omkring marskdannelsen på en lukkyst samt jordbundsgеографiske studier i det marine forlandskompleks. Der var således tale om grundforskning bygget op omkring løsningen af praktisk betonedede opgaver. Egnsplanelægning er vel den bedste betegnelse i denne forbindelse, idet dannelsen af Samordningsudvalget for Tønder-marsken under Landbrugsministeriet – som VoM var arbejdsgruppe for – skabte den bevillingsmæssige basis for en ganske omfattende indsats (1953-72).

Opgaverne har koncentreret sig om landvindingen langs den sønderjyske kyst samt om de sønderjyske marskområders fysiske og økonomisk-geografiske forhold. Der blev sat ind med basisforskning på en lang række felter: omfattende kortopmåling af vader og marskenge, marskdannelsen langs fastlandskysten i natur- og kulturtilstand, grøbleteknik, plantevækstens indvandring, udbredelse og betydning for sedimentationen, sedimenthusholdningen m.m. Niels Nielsen blev formand for udvalget vedr. landvindingen ved Højer 1958, og han beskriver forholdene i artiklerne: »Forslag til landvindingsarbejder langs den sønderjyske Vadehavskyst«, G.T. 55, pp. 62-87, og »The organization of research work in South-West Jutland«, G.T. 59, pp. 1-11.

»Meddelelser fra Skalling-Laboratoriet« nåede i 1964 ved Niels Nielsens afgang op på bd. 20. En ny generation af medarbejdere knyttet til Vade- og Marskundersøgelserne var nu på vej, og tre af dem disputerede i 1964-65. Serien »Rapporter fra VoM« forelå til og med nr. 9.

Klitundersøgelserne på Skallingen førte 1960 til intensive studier af vinderosion og aflæsning i Danmark (Jydsk Landbrug 19, 1960) og viste atter den videnskabelige tæft, Niels Nielsen var i besiddelse af. Intuitivt så han en stor central problemstilling, som grundforskningsmæssigt var dækket ind af tidligere geografiske studier; der kunne nævnes utallige andre eksempler på Niels Nielsens initiativer, vægkortsaktionen på Geologisk Institut, grønlandsstudierne, arbejdet med Nationalkomitéen for Geografi og den XIX Internationale Geografkongres, Norden 1960, hvor Niels Nielsen ledede landbrugssymposiet i Horsens. Her var han som på utallige ekskursioner for nordiske kolleger til Skallingen og Vadehavet eller for de studerende til Jylland helt i sit es. Han var en fantastisk levende foredragsholder og ubeskrivelig på en ekskursion i det danske landskab, hvor han fx med sin uundværlige stok demonstrerede Thyholms dannelse eller fortalte historier om tatere og natmænd i forbindelse med beretningen om hedens opdyrkning m.m.

5. *Trap Danmark*

Dansk tradition for topografisk viden blev ført videre med Niels Nielsen som hovedredaktør af *Trap Danmark*, V. udg., hvor resultaterne fra *Atlas over Danmark* (Landskabsformerne og Befolkningen) udnyttedes fuldt ud i indledningsbindene til de enkelte amter. Geografien satte hermed endelig sit præg på denne vigtige side af den geografiske almenkunnen, og V. udgave, der udkom 1953-72, inkluderede for første gang et bind om Færøerne og et bind om Grønland.

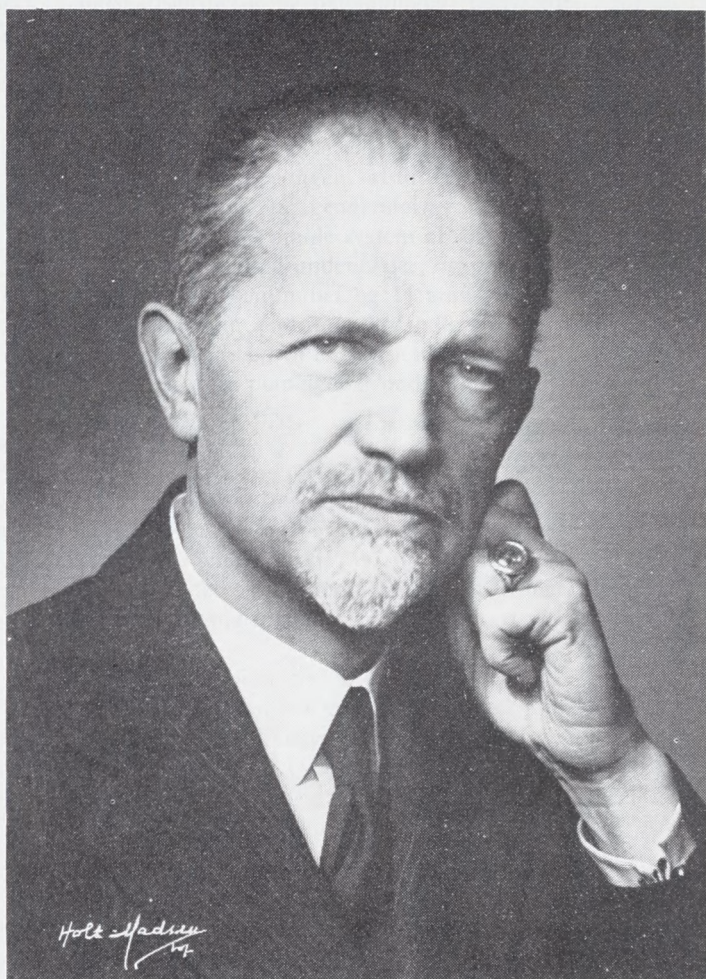
Niels Nielsens sidste store opgave var i forbindelse med Traps afslutningsbind: Nøgle til kommuneinddelingen, afsluttet 1.10. 1971. Omlægningen af Danmarks kommunale inddeling gennemførtes 1.4. 1970, en indgående ændring, idet man ophævede det gamle system af sognekommuner, købstæder og amter, som er Trap-systemets grundenheder, og indførte et nyt system med 2 typer enheder, 277 primærkommuner og 14 amtskommuner. Niels Nielsen så betydningen af såvel denne ændring som indførelsen af EDB-benyttelsen og lagde med sit sidste arbejde op til en fortsættelse af *Trap*. Han arbejdede som altid i og for fremtiden. Han planlagde grundlaget for en kommende 6. udgave.

6) *Hædersbevisninger*

Niels Nielsen var formand for og medlem af en række udvalg og bestyrelser. Han var æresmedlem af de fleste europæiske geografiske selskaber, medlem af Videnskabernes Selskab 1944, af Kungl. Fysiografiska Sällskapet i Lund 1946, af Det norske Videnskabs-Akademi i Oslo 1947 og af Visindafélag Islendinga 1959, æresdoktor ved universitetet i Clermont-Ferrand 1950 og i Rennes 1963. Han modtog i 1963 Vitus Bering medaljen og i 1971 hædersgave fra G.E.C. Gads fond.

En epoke i dansk geografi er definitivt slut, og en af de mere imponerende skikkelser inden for den akademiske verden vil ikke mere bidrage med utraditionelt syn på centrale problemstillinger. Mangen en gang er en forsamling eller en foredragsholder blevet chokeret over dette hans klarsyn, der gik til kernen af problemerne. Han er uerstattelig og vil blive dybt savnet af alle.

N. Kingo Jacobsen

H. H. Notland

Niels Erik Nørlund

26. oktober 1885-4. juli 1981

Efter et langt liv i de eksakte videnskabers tjeneste døde Professor Niels Erik Nørlund i den høje alder af 95 år. Både videnskabeligt og administrativt nåede han indenfor flere fagområder at udrette mere end de fleste gennem sit lange liv. Det var en af de store skikkelser fra Det matematisk-naturvidenskabelige Fakultet som gik bort i sommeren 1981.

Niels Erik Nørlund fødtes 26. oktober 1885 i Slagelse som Søn af apoteker Alfred Nørlund. Sammen med sine to yngre søskende, Poul og Margrethe, voksede han op her, de udgjorde et trekløver der skulde komme til at få en fremtrædende position i Danmarks videnskabelige liv, idet Poul blev den senere kendte direktør for Nationalmusæet og Margrethe i 1912 ægtede Niels Bohr.

I skoletiden på Sorø Akademi var hans interesser delt mellem matematik og astronomi, og efter studentereksamen 1903 fulgte han disse interesser videre ved sit valg af studium ved universitetet. Hans foretrukne lærer her blev astronomen Thiele, der foruden sit egentlige fag også inspireret underviste i regnende matematik, et emne som adskillige studerende fulgte (og dengang fandtes jo ikke nogen lærestol i forsikringsmatematik). Fra matematikernes side blev han mest påvirket af docenten Niels Nielsen, der ivrigt virkede som en missionær i Danmark for den nyere funktionsteoretiske retning; de to professorer, Zeuthen og Julius Petersen, var lidt fjernere fra Nørlunds interesser.

Hurtigt kom han til at deltage i arbejdet på observatoriet, og allerede 1905 kunde han i *Astronomische Nachrichten* offentliggøre en astronomisk opdagelse. Ved et stort antal fine målinger af dobbeltstjernen ξ i Karlsvognen konstaterede han en uregelmæssighed i den ene komponents bevægelse, noget som han forklarede ved at den anden komponent selv måtte være en dobbeltstjerne med en usynlig ledsager; rigtigheden af denne hypotese er senere blevet bekræftet på anden måde af andre astronomer. Han blev nu i nogle år assistent på observatoriet, og hans besvarelse af den astronomiske prisopgave for året 1908 om et observationsteknisk emne indbragte ham universitetets guldmedaille med en overordentlig rosende bedømmelse.

Men året før havde han allerede erhvervet guldmedaille for den matematiske afhandling, som omhandlede reciprokke differenser og kædebrøksudviklinger af funktioner. Han videreførte heri undersøgelser af Thiele, og han opnåede resultater som publiceredes i de franske *Comptes Rendus de l'Académie des Sciences*. I Frankrig blev man klar over at han var en af de dybeste kendere af den store Henri Poincaré's ungdomsarbejder om Fuchsiske funktioner, og man opfordrede ham til at give kommentarer til en påtænkt udgivelse af Poincaré's værker. Det første bind med Nørlunds kommentarer udkom dog først 1916 (efter Poincaré's død), og det trak ud med de senere (sidste bind i 1956). I mellemtiden havde Nørlund fået andet at beskæftige sig med, men han bevarede altid en dyb ærbødighed for Poincaré's arbejder.

I sommeren 1910 tog han magisterkonferens i astronomi, og kun få måneder efter blev han dr.phil. på et matematisk emne. Det var dagen før hans 25-års fødselsdag, og han har således opnået det ret enestående, at opleve sit 70-års doktorjubilæum.

Disputatsen rummer begyndelsen til det dybtgående studium af differensligninger, som Nørlund gennemførte i de næste 15 år. Umiddelbart synes emnet mere elementært end differentialligninger, det involverer jo ikke direkte den grænseovergang ved hvilken man lader de intervaller over hvilke der tages differenser blive forsvindende små, men faktisk er det langt vanskeligere. De mange tidligere undersøgelser indenfor området var ofte fremkaldt af interpolationsproblemer fra astronomi eller fysik, og Nørlund systematiserer og generaliserer nu undersøgelserne, og viser hvilke fordele der kan være ved at tillade intervallængder der opfattes som variable, noget som kræver stærk inddragen af differentialligninger og integrationer i den komplekse plan. Hvis en funktion kun er givet for de hele tal, så er det et centralt problem at bestemme dens »rigtige« værdier for de mellemliggende ikke-hele (eller evt. gerne komplekse) tal, og Nørlund når efterhånden ad skarpsindige veje frem til metoder der bestemmer sådanne »Hovedløsninger«. Foruden de mere praktiske anvendelser, der var nærliggende for ham som astronom, var han også i høj grad tiltrukket af den fortryllelse, som ligger i at man ad denne vej kan skabe funktioner af typer som går langt ud over hvad der kan opbygges ved de sædvanlige regningsarter, noget som fra tidligere tider kun kendtes som mere spredte eksempler, således som gammafunktionen skabt ud fra talrækken $1, 1 \cdot 2 = 2, 1 \cdot 2 \cdot 3 = 6, \dots$

Året 1910 havde været et forandringsår for matematikerne ved universitetet. Året før var Julius Petersen pensioneret, og hans stilling blev besat med Niels Nielsen; i det andet professorat afgik nu Zeuthen, og hans stilling blev besat med Poul Heegaard. Tidligere på Året var Harald Bohr blevet doktor på en afhandling der var rost lige så meget som nu Nørlunds (de hjalp gensidigt hinanden med korrekturlæsningen, og de skulde jo snart efter blive halvbesvogrede), og Harald Bohr havde fået det docentur som Niels Nielsen havde haft. Og i astronomi var Thiele gået af et par år tidligere, og professoratet besat med Elis Strömgren. Så det var vanskeligt for Nørlund at se frem til en passende stilling, og foreløbig fortsatte han som assistent på observatoriet.

Men i 1912 blev der oprettet et nyt professorat ved Lunds Universitet, hvor hidtil Brodén havde været den eneste matematiker, og Nørlund udnævntes i stillingen.

Samme år indgik han ægteskab med Agnete Wæver. Det blev indledningen til et langt og lykkeligt samliv; efter hendes død 1959 følte han nok ensomheden, så meget mere som deres to døtre begge blev gift og bosat i Norge.

I Lundperioden udsendte han en lang række matematiske arbejder, hvori han udbyggede teorien for differensligninger og undersøgte de i denne forbindelse optrædende fakultetsrækker og interpolationsrækker, både indenfor de områder hvori de er konvergente, og udenfor, hvor de kun på mere raffinerede måder er funktionsfremstillende. Der kan være grund til specielt at nævne et lille arbejde fra 1920, hvori han angiver nogle generelle resultater om rækkesummabilitet, fordi den benyttede metode nu går under standardbetegnelsen »Nørlundsummatation«, og det er i denne forbindelse man oftest møder hans navn i den nutidige matematiske litteratur.

I 1916 blev Nørlund optaget i redaktionen af den fornemme journal *Acta Mathematica* som blev udgivet i Stockholm af Mittag-Leffler, der havde grundlagt den i 1882. Mittag-Leffler indtog en fremtrædende position i den internatio-

nale matematiske verden, og Nørlund blev hurtigt hans nære medarbejder, og da Mittag-Leffler året før sin død trak sig tilbage i 1926 overtog Nørlund posten som udgiver. Han har beholdt den lige siden, men naturligvis efterhånden bistået af effektive medarbejdere i Sverige.

Ved Københavns Universitet var det blevet iøjnefaldende, at dets to matematiske lærestole var utilstrækkeligt til at opfylde tidens krav (den tredje stilling, Harald Bohrs, var overgået til Polyteknisk Læreanstalt). Da det så også blev bekendt at Mittag-Leffler, der var en meget formuende mand, ved sin død vilde overlade sin uhyre righoldige bogsamling og øvrige midler til oprettelse af et matematisk institut, og da Nørlund med sin position måtte anses for selvskreven til at overtage stillingen som direktør for dette, indså man, at dersom han skulde reddes for dansk videnskab måtte der handles hurtigt, og i 1919 oprettedes et professorat som Nørlund erklærede sig villig til at overtage. I den vanskelige tid ved 1920 var det svært for ham at finde en passende bolig, og han kunde derfor først effektivt overtage embedet i september 1922.

Man kunde nu have ventet en rolig fortsættelse i Danmark af hans matematiske virksomhed, men begivenheder i 1923 som skal omtales nedenfor bevirkede at det kom til at gå helt anderledes. Hans kræfter skulde blive taget i brug til mere administrative og organisatoriske formål, og dette på en plads som kun en person med hans kundskaber og position ret kunde udfylde.

Hans matematiske arbejder fra midten af 1920'erne er at anse som en kodificering af det tidligere, især den imponerende *Vorlesungen über Differenzenrechnung* (1924), men også et par bind publiceret i Frankrig. Desuden nåede han at udsende en mere populær matematikbog, *Videnskabelige Causerier* (1923), skrevet på grundlag af en række avisartikler, inden han for en lang årrække gav afkald på matematisk forskning.

Det blev Geodæsi som ændrede hans skæbne. *Den danske Gradmaaling*, som varetog den videnskabelige geodæsi, mistede pludseligt sin leder ved dr.phil. Buchwaldts død. Samtidig havde man ønsket om at få denne halvmilitære institution tilsluttet Union Géodésique Internationale; det var en af de videnskabelige unioner som var dannet efter Versaillesfreden, og hvis forbindelser til Danmark gik over Videnskabernes Selskab. Nørlund havde længe været medlem her, og han var med i det tilsvarende internationale samarbejde indenfor astronomi og matematik; det var derfor lykkeligt at man kunde formå ham til at forene sit professorat med direktørposten ved Gradmaalingen.

Nørlund gik med energi ind i den nye stilling, og geodæsi blev et anerkendt universitetsfag. Foruden sine matematiske forelæsninger vejledte han studerende i geodætiske målinger og øvelser, og få år efter kreeredes de første magistre med den officielle fagbetegnelse: geodæsi. Han tog nye emner op, i første omgang jordskælvsmåling, idet han med Carlsbergfondets støtte fik oprettet seismiske stationer på Københavns nedlagte Vestenceinte og på Grønland.

Ved siden af Den danske Gradmaaling eksisterede den nært beslægtede *Generalstabens topografiske Afdeling*, der tog sig af det mere praktiske kartografiske arbejde, og Nørlund fik nu den tanke at søge disse institutioner sammenlagt til en. Det lykkedes at samle politisk flertal for denne hans ide, og 1928 oprettedes *Geodætisk Institut* som en civil institution under Forsvarsministeriet. Dermed var på heldig måde skabt en institution af stadig voksende betydning, men det gav ham også en stor arbejdsbyrde.

Hans administrative evner blev også udnyttet andetsteds. Det internationale samarbejde indenfor matematik og geodæsi er nævnt, og i 1927 valgtes han som præsident for Videnskabernes Selskab, den yngste præsident i dette selskabs

historie; i 1933 trak han sig tilbage fra denne post. Han var rektor for universitetet 1933-34, og kunde som sådan indvie det nye matematiske institut, skænket af Carlsbergfondet. De senere mangeårige tillidshverv har været talrige, her skal blot nævnes, at han har været medlem af Konsistoriums forretningsudvalg, formand for Videnskabernes Selskabs kassekommission og formand for Rask-Ørstedfondet.

Men sin største kraft anvendte han på Geodætisk Institut, og her fik han rig lejlighed til at udnytte sine evner til at organisere arbejder, der kræver kombination på højt niveau af matematik, astronomi, mekanik og fysik. I Syddanmark udførtes – foruden nødvendige ajourføringer af kortlægningen – nøjagtigere triangulationer og nivellementer, og hensigtsmæssige kortprojektioner blev indført. Tyngdemålinger og seismiske målinger til undersøgelse af undergrunden blev foretaget (efter Nørlunds tid har dette jo fået endnu større betydning). På Færøerne nymålttes og på Island fuldførtes den af Generalstaben tidligere påbegyndte kortlægning. Og Grønland blev et meget stort nyt virkefelt i Nørlunds periode, her indførtes den på luftfotografering baserede fotogrammetriske kortlægning.

Et interessant eksperiment var det hydrostatiske nivellement over Storebælt i 1938, hvor det ved hjælp af et vandfyldt rør lagt tværs over bunden af Bæltet blev muligt at sammenligne højdeangivelserne på Sjælland og Fyn på brøkdeler af millimeter. Som et biresultat kunde man observere tidevandsbevægelsen af selve den faste jordskorpe.

Under anden verdenskrig måtte virksomheden indskrænkes, men så udgav Nørlund en række historiske kortværker; det er nogle af Danmarks mest pompøse bogudgivelser, trykt med anvendelse af instituttets fremragende teknik.

Nørlund administrerede Geodætisk Institut så det kunde opfylde de praktiske krav som samfundet stillede. Men det må fremhæves, at han samtidig skabte en institution som i ånd og gerning er en forskningsinstitution. Selvom det ikke hører under universitetet, så uddanner instituttet akademikere på højt niveau, og da samtidig de geodætiske magistre normalt ansættes under instituttet, er det for flertallet kommet til at betyde en fortsat videnskabelig virksomhed.

I 1955 faldt Nørlund for aldersgrænsen. Universitetet mistede en professor som troligt havde holdt matematiske forelæsninger, og der ansattes en ny. Faget geodæsi mistede sin leder, og kort tid efter oprettedes et professorat i dette fag; det blev besat med hans efterfølger som direktør for Geodætisk Institut, dr. phil. Einar Andersen.

Ved sin afgang holdt Nørlund et foredrag »Tanker om tre videnskaber«, der til en vis grad kan ses som et billede af hans liv. Indledningsvis behandledes ret kort astronomi, dernæst udførligt geodæsi, og så; »jeg vil nu forlade geodæsi og gå over til matematikken som er det fag der står mit hjerte nærmest«. Og ved sit otium vendte han tilbage til matematik, det resulterede i nogle arbejder om hypergeometriske funktioner af højere orden og de tilsvarende differentiaalligninger.

I foredraget var et par lange franske citater, og Nørlund havde lige fra sin ungdom stor kærlighed til fransk. Det faldt også naturligt, at da man i 1946 efter krigen skulde genoprette de internationale videnskabelige forbindelser, så blev han – der var medlem af Bureau des Longitudes og af Académie des Sciences – universitetets udsending til Paris.

Nørlund havde adskillige æresdoktortitler, og antallet udenlandske akademier hvori han var medlem oversteg dusinet.

Når man stod overfor Nørlund var man ikke i tvivl om at han var en stor personlighed, og hertil bidrog hans høje aristokratiske skikkelse. En vis kølighed

i hans optræden, som måske tildels skyldtes en art generthed, gjorde det vanskeligt, selv for hans nærmere medarbejdere, at føle sig på fortrolig fod med ham. Han satte pris på stilfulde omgivelser, hans hjem var smukt, præget af de mange bøger i gode bind; sin matematiske bogsamling (ca. 175 hyldemeter) afhændede han for nogle år siden, og de udgør nu kernen i Odense Universitets matematiske bibliotek.

Thøger Bang